

მარიამ მარჯანიშვილი

ექვთიმე თაყაიშვილი - ქართველი ერის
კულტურის ღამიანი სამშობლოსა და ემიგრაციაში

დიდი ქართველი მეცნიერი და მამულიშვილი, საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების ფუძემდებელი, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ერთ-ერთი დამაარსებელი, ეროვნული საუნჯის შემკრები და მისი ერთგული გუშაგი ემიგრაციაში, ექვთიმე თაყაიშვილი აღნიშნავდა: “ძალა-უნებურად მომიხდა ემიგრანტობა, რათა არ მოვშორებოდი ჩვენი ერის სასიკეთლო კულტურულ საგანძურს, დამეცვა იგი ყოველგვარი საფრთხისაგან... მრავალგვარი გასაჭირისა და ემიგრანტული ცხოვრების სიმძიმისა, პირნათლად შევასრულე ჩემი მოვალეობა” (ი. მეგრელიძე, 1989, გვ. 93).

ერის საგანძურის უპირველეს ბურჯთაგანს იმთავითვე ერთი რამ კარგად ჰქონდა გათავისებული, რომ ქართველი ერის კულტურული მემკვიდრეობა, მსოფლიო ცივილიზაციის განუყოფელი ნაწილი იყო და მისი გადარჩენა ბოლშევიკური რუსეთის ოკუპაციისაგან საქართველოს მეობის შენარჩუნების ტოლფასს წარმოადგენდა.

ქართულ კულტურულ ფასეულობებს, მფარველობის მისიით მოსულმა რუსეთის იმპერიის ორასწლოვანმა ბატონობამ დიდი დადი დაასვა. რუსმა მოხელეებმა სხვადასხვა დროს (ქუთაისის გუბერნატორმა ლევაშოვმა) გელათიდან მიიტაცეს ღვთისმშობლის ვედრების მინანქრის ხატი, ჯუმათისა და შემოქმედის მონასტრებიდან უნიკალური ქართული მინანქრები, ვერცხლით ნაჭედი ხატები და სხვა. რუსეთის იმპერიის ამ ცოდვების გამო იყო, რომ საქართველოს დამოუკიდებელი რესპუბლიკის მთავრობის მეთაურმა ნ. ჟორდანიამ მაშინვე გასცა ბრძანება საქართველოს საეკლესიო და სამუზეუმო განძეულობის ემიგრაციაში წასადებად.

ქართული ფასეულობის საზღვარგარეთ გატანის იდეის ავტორი, აკადემიკოს, გურამ შარაძის აზრით, ივანე ჯავახიშვილი ყოფილა. რასაც ცნობილი ემიგრანტის ვალიკო ჩუბინიძის მოგონება ადასტურებს: “წითელი არმია თბილისს უახლოვდება. მიბარებს ივანე და მეუბნება: ხომ ხედავ, ექვთიმე, მოდის რუსის ჯარი, მონათლული დამოუკიდებელ საქართველოს და სამღვდელთა მტრობით და სიძულვილით. ისინი დაარბევენ და გაძარცვავენ ჩვენს ეკლესიებს, მუზეუმებს და ყველა საზოგადოებრივ დაწესებულებებს, ამიტომ ეხლავე შენ უნდა ნახო მთავრობის თავმჯდომარე, გააცნო ჩვენი ეროვნული განძეულობის გაძარცვა-დაღუპვის საშიშროება” (გ. შარაძე, 1993, გვ. 189).

ქართული ეროვნული ფასეულობის საზღვარგარეთ ევაკუაციის საქმეში, ივანე ჯავახიშვილთან ერთად, დიდი ზეგავლენა მოახდინა ნოე ჟორდანიამ საფრანგეთის მაშინდელმა ელჩმა ამიერკავკასიაში — აბელ შვეალიემაც. დამსუქებელი კრების სხდომის მეორე დღეს ნ. ჟორდანიამ, საკუთარ კაბინეტში

მიიღო ელჩი, რომელმაც მას საფრანგეთის პრემიერ-მინისტრის არისტიდ ბრიანის წინადადება და მხარდაჭერა გადასცა ემიგრაციაში გამგზავრებასა და საქართველოს ხაზინის, საეკლესიო და სამუზეუმო განძეულობის წაღებასთან დაკავშირებით. მათ საუბარს ე. თაყაიშვილიც ესწრებოდა.

“ქართული ეროვნული ფასეულობების ევაკუაციის საქმეში აბელ შვეალიე რომ ერთ-ერთი წამყვანი ფიგურა იყო ამას ექვთიმე თაყაიშვილიც მიანიშნებდა.“, — წერს უშიშროების თადარიგის პოლკოვნიკი გელა სულაძე თავის წიგნში “ქართული ანტისაბჭოთა ემიგრაცია და სპეცსამსახურები“ (გ. სულაძე, 2012, გვ. 405).

ა. შვეალიეს როლზე განძის საკითხში პროფესორი გივი ჟორდანიაც აღნიშნავდა: “სრული საფუძველი ვვაქვს ვიფიქროთ, რომ ქუთაისში ამ გადაწყვეტილების მიღებისას მენშევიკებზე დიდი გავლენა მოახდინა საფრანგეთის მთავრობის “სრულუფლებიანმა მინისტრმა“ და “უზენაესმა კომისარმა“ ამიერკავკასიაში აბელ შვეალიემ, რომელმაც, ალბათ თავისი მთავრობის სახელით დაარწმუნა მენშევიკების მთავრობა ესარგებლა საქართველოს მისი მთავრობის “სტუმართმოყვარეობით“ და ფრანგულივე კეისრით გაეტანა განძი ბათუმიდან საფრანგეთში“.

ემიგრანტ ვალიკო ჩუბინიძის მოგონების ერთი ამონარიდის მიხედვით, ირკვევა, რომ ნ. ჟორდანიამ განძეულობის გამგედ დანიშნა ე. თაყაიშვილი, ამ უფლების უცხოეთში გამოყენების უფლებით. მანვე ექვთიმეს თანაშემწედ გაამწესა ფინანსთა მინისტრის მოადგილე ქუთაისელი ებრაელი იოსებ ელიგულაშვილი. მათ ნაკისრი ვალდებულებანი ბრწყინვალედ შეასრულეს. თბილისიდან წაღებული ქონება ჯერ ქუთაისში ჩაიტანეს, რომელსაც გელათის მონასტრის ნივთები დაემატა. სულ 69 ყუთში განთავსებული ქართული განძეულობა და მთავრობის ქონება 1921 წლის 11 მარტს ბათუმში მდგარ კრეისერ “ერნესტ რენანზე“ აიტანეს.

კაპიტანმა სამხედრო დანიშნულების კრეისერზე ე. თაყაიშვილი და ი. ელიგულაშვილი არ დაუშვა, რადგან ისინი სამოქალაქო პირები იყვნენ. ამიტომ განძის დამცველები კრეისერს პატარა იუგოსლავური გემით გამოეციდნენ. საბოლოოდ, საქართველოს განძი 1921 წლის 10 აპრილს ჩაიტანეს მარსელში, სადაც ეროვნული ფასეულობის ნაწილი ჩაბარდა საფრანგეთის ბანკის მარსელის განყოფილებას. ნაწილი მოთავსდა პარიზის ბანკ “გარდმებლში“.

დევნილმა მთავრობამ განძის შენახვისათვის შეიტანა ყოველწლიური გადასახადი ორი ათას ხუთასი ფრანკის ოდენობით.

ქართული ეროვნული ფასეულობის შემდგომ ბედზე პროფესორი იოსებ მეგრელიძე აღნიშნავდა: “1921-24 წლებში საგანგებო კომისიის მიერ “სარეალიზაციოდ“ მიჩნეული 128 ყუთი “საბანკო ვერცხლეულობა“ (ზოდები) გადაუდნიათ და გაუყიდიათ 1. 200 000 მანეთად. თანხის ნაწილით 1921 წელს შეუქმნიათ პარიზიდან 26 კილომეტრზე მდებარე სოფელ ლევილში მამული და სახლი.“ ამ სახლის მეორე სართულზე ორი ოთახი ეკავა ე. თაყაიშვილს მეუღლესთან ნინო პოლტორაკაიასთან ერთად. აქვე იყო გამოფენილი საქართველოს განძის ნაწილი ფერწერული ტილოები, რომელთაც საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების თავმჯდომარის ექვთიმე თაყაიშვილის ზელმძღვანელობით ამ საზოგადოების წარმომადგენლები კარდაკარ

ძიებით აგროვებდნენ. ამ მხრივ საინტერესო მასალაა მოცემული ქუთაისის საისტორიო-საეთნოგრაფიო საზოგადოების მხატვარ გრიგოლ პართენის ძე მესხის მოხსენებით ბარათში: “ორ მაისს გავემგზავრე თბილისში ზემოხსენებული საზოგადოების მიერ დავალებული: 1. უნდა მიმემართა ჩვენი მხატვრებისათვის, რომ თვითეულს თავიანთი ნაწარმოები შემოეწირათ ამ მშობლიურ ხელოვნებათა და კულტურის დამცველ ტაძრისათვის. 2. უნდა მქონოდა მოლაპარაკება თბილისელ მხატვრებთან, ქუთაისში პირველი სურათების გამოფენისათვის თავის ნაწარმოებთა გამოსაფენად დათმობის შესახებ.

ამ დავალებებით ჩავედი თბილისში და ზემოხსენებული დავალება, როგორც საჭირო იყო შევასრულე. პირველად ჩვენი ქართველი მხატვრები ვინახულე. სათითაოდ აუწერე ყველას ქუთაისის საისტორიო-ეთნოგრაფიული მუზეუმის დღევანდელი სახე და საზოგადოების სახელით ვსთხოვე მათ თითო თავიანთი ნაწარმოების შემოწირვა ამ მუზეუმისათვის.

ჩემს აზრებს ყველამ მხარი დაუჭირა. მხატვარმა მოსე თოიძემ პატარა ბარათზე აღნიშნა თანხმობა თავის ნაწარმოებთა შემოწირვისა და აგრეთვე გამოფენაში მონაწილეობის მიღებაზე...

მოქანდაკე ი. ნიკოლაძემ საკმარის ღირსეულად ვერა სცნო თავისი ბარელიეფი, რომელიც მე გამომატანა და შეგვპირდა მუზეუმს უფრო ღირსეულს და სასახლო ნაწარმოების ძღვენას ახლო მომავალში.

მხატვარმა გრინევსკიმ, რომელიც ქუთაისის გუბერნიაშია დაბადებული მოვალედ ჩასთვალა თავისი თავი რამოდენიმე თავისი ნაწარმოები შემოსწიროს ქუთაისის საისტორიო-საეთნოგრაფიო მუზეუმს. მხატვარმა გ. გაბაშვილმა სურათის შემოწირვის შესახებ არა მითხრა რა გადაწყვეტილი, მხოლოდ გამოფენაში კი მონაწილეობას მიიღებს.

ვინახულე მხატვრები: სავენკო, ზომმერი, ზანისი, აკოფიანი, შებუვეი, რომელნიც ყველანი შემპირდნენ რომ გამოფენაში მონაწილეობას მიიღებდნენ“ (ქიმ. 5 288/2).

ქუთაისის სახელმწიფო ისტორიული მუზეუმის ხელნაწერთა ფონდში დაცული მასალებიდან ჩვენი ყურადღების არეალში მოექცა ასევე ზემოხსენებული საზოგადოების თავმჯდომარის ექვთიმე თაყაიშვილის რამდენიმე მიმართვა ქუთაისის საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოებისადმი: 1920 წლის 12 დეკემბრით (№79) დათარიღებული წერილი მოგვითხრობს: “მაქვს პატივი გაუწყოთ, რომ გელათის ნივთების ხაზინაში გადმოტანის საქმე ჩვენც post factum გავიგეთ. ახსნა მთავრობისა, თუ რამ გამოიწვია ეგ საქმე, და ამის გამო მომხდარი არასასიამოვნო ინციდენტები და აგრეთვე სია გადმოტანილ ნივთებისა დაბეჭდილი იყო უკვე გაზეთებში: “მიწაში“, “საქართველოში“ და სხვებში“ (ქიმ. 5 290/19).

1915 წელს კირილე ლორთქიფანიძის სახელზე დაწერილ ექვთიმე თაყაიშვილის მიმართვაში აღნიშნულია:

“მოწყალეო ხელმწიფეო ბ-ნო კირილე!

როგორც მოგეხსენებათ, საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოება ემზადება აკაკი წერეთლის თხზულებათა გამოსაცემად. ამჟამად დგება სრული ბიბლიოგრაფიული სია მისი ნაწერებისა, თუ როდის დაწერილა ან სად დაბეჭდილა ან სად მოიპოვება. ვინაიდან თქვენ ახალგაზრდობიდან

განსვენებულის მგონის ახლობელი ამხანაგი და მეგობარი ბრძანდებოდა, მის ნაწარმოებს თვალს ადევნებდით და აგროვებდით, ამიტომ ჩვენ იმედი გვაქვს ყოველგვარ დახმარებას აღმოგვიჩინთ და საჭირო ცნობებს მოგვაწვდით“ (ქიმ. 331).

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ კირილე ლორთქიფანიძესა და ექვთიმე თაყაიშვილს, როგორც თვალსაჩინო მეცნიერებსა და მამულიშვილებს, დიდი მეგობრობა აკავშირებდათ. ამის დასტურია ექვთიმე თაყაიშვილის 1919 წლის 16 მაისის მიმართვა ქუთაისის საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოებისადმი: “საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების საბჭო გულითად მწუხარებას გამოსთქვამს საზოგადოების წევრის და ცნობილის საზოგადო მოღვაწის კირილე ბეჟანის ძის ლორთქიფანიძის გარდაცვალების გამო, რომელმაც მთელი თავისი სიცოცხლე საზოგადო საქმეს შესწირა, საზოგადო საქმის ბურჯი იყო და საზოგადო საქმის ინტერესით ცოცხლობდა, დასასრულ თავისი მდიდარი და იშვიათი წიგნთსაცავი უკლებლად შეუნახა და გადმოსცა საისტორიო საზოგადოებას ქუთაისში“ (ქიმ. 5 290/17).

ასეა, ერთი კაცის საქმენი და ბედი, მართალია, მთელი ერის ბედს არ უდრის, მაგრამ ხშირად დიდ ადამიანებს გარკვეული წვლილი შეაქვთ ერის ცხოვრებაში, თავიანთი ეპოქის სულიერ სამყაროში.

ასეთ ადამიანთა რიგს მიეკუთვნებოდა ექვთიმე თაყაიშვილი; საფრანგეთში ჩასვლისთანავე “პარიზის მეცნიერულმა წრეებმა მაშინვე აღიარეს მისი დამსახურება. 1922 წლის 4 თებერვალს იგი პარიზის ნუმისმატთა საზოგადოების წევრად აირჩიეს. ასევე ჩარიცხა იგი თავის წევრად “სააზიო საზოგადოებამაც. ამიერიდან ქართველ მეცნიერს ყველა სხდომაზე იწვევდნენ და მას მოხსენებების წაკითხვასაც ავალებდნენ (ა. სურგულაძე, 1977, გვ. 27).

ე. თაყაიშვილი ფრანგულ, ინგლისურ და ქართულ ენაზე ბეჭდავდა წერილებს საქართველოს ისტორია-არქეოლოგიიდან ცნობილ ჟურნალებში: “Byzantion”, “Journal Asiatique”, “Georgica” და სხვა. ასევე ეცნობიდა იგი ევროპულ ანტიკვარებთან მოხვედრილ ქართულ ძეგლებს და ზრუნავდა მათ შეძენაზე. მისთვის პარიზი იყო მეცნიერული აზრის ერთ-ერთი უმძლავრესი კერა, ნაციონალური ბიბლიოთეკით, თავისი დიდებული მუზეუმებით, მისი უძველესი “სააზიო საზოგადოებით“, აღიარებული სპეციალისტებით ხელოვნების ისტორიაში, არქეოლოგიაში, ორიენტალისტიკაში.

ქართული კულტურის შესასწავლად ექვთიმე თაყაიშვილმა ფასდაუდებელი შრომა გასწია: “ბევრი შევაგროვე და მცირედი გამოვეცი. რაც საქართველოში დამრჩა, იმას ვიღანა ჩივის, რაც აქ ხელთა მაქვს, ისიც გამოუცემელი მრჩება და ამის ჭავრი მიმყოფა სამარეში. მეც თამამად შემიძლია ვთქვა: “წახდა ჩემი ჭირნახული, ვერ მოვიმკი რაცა ვთესი“. გამოუცემელი მრჩება მასალა 1907 წლისა კოლა-ოლთისის მხარეებში ექსპედიციისა, 1910 წ. ლეჩხუმ-სვანეთში, 1917 წლისა თორთუმ-ისპირში და სხვა ექსპედიციებისა ქართლ-კახეთში, იმერეთში, რაჭასა და გურიაში, — წერდა იგი 1936 წელს ცნობილ ემიგრანტს მწერალსა და პოლიტიკოსს აკაკი პაპავას (პ. ნაცვლიშვილი, 1999, გვ. 17).

ემიგრაციაში ე. თაყაიშვილის მისია იყო ეროვნული საგანძურის დაცვა ყოველგვარი მოულოდნელი და მოსალოდნელი საშიშროებისაგან და ქართული კულტურის მაღალმეცნიერულ დონეზე შესწავლა.

სწორედ, ამ მიზნით მიმართავდა იგი 1937 წელს ქართველ ემიგრაციას: “ქართული სულიერია, გონებრივი და მატერიალური კულტურა რთულია, მრავალმხრივია და ბევრ რამეში მეტად თავისებურია. იშვიათია პატარა ერი,

რომელსაც ასეთი მდიდარი ძველი კულტურა ჰქონდეს, ამ კულტურამ გადაარჩინა ქართველი ერი მოსპობას უამთა ვითარების აბოზოქრებული ქარტეზილისაგან, მისცა უნარი სიმტკიცისა, გამძლეობისა და ყოველი ჭირის გადატანისა. მე წილად მხვდა, სხვებთან ერთად, ჩემი სუსტი ღონე და მცირე თავისუფალი დრო, სპეციალურ საპედაგოგო მოღვაწეობიდან გადარჩენილი, მთლად შემეწირა ქართული საისტორიო და საკულტურო საგნების და მასალების შეგროვებისთვის. მათი მცირე ნაწილი გამოცემულია და ვინც ჩვენს ლიტერატურას თვალს ადევნებდა, დაინახავდა, თუ როგორ შეუწყვეს ხელი ამ გამოცემებმა ჩვენი ისტორიის, ლიტერატურის და ხელოვნების შესწავლას. ხოლო ერთი ნაწილი მასალებისა თანა მაქვს და გამოუცემელი რჩება, საქმე კი საშურია: დრო მიდის, მივიწურე აღსასრულისაკენ “აღამის ტოლთა წესითა“ და ჩემს შემდეგ ამ მასალას თავს ვერავინ გაართმევს“ (ი. მეგრელიძე, 1989, გვ. 265).

ამ მიმართვაში ექვთიმე თაყაიშვილი ქართველ ემიგრაციას სთხოვდა მისი ნაშრომების წიგნებად გამოცემას.

ქართულმა პოლიტიკურმა ემიგრაციამ დიდი ქართული საქმისათვის, ჩვეული თანადგომითა და თანაგრძნობით, 1937 წელს, ემიგრაციაში შეგროვილი თანხით, პარიზში, გამოსცა ექვთიმე თაყაიშვილის პირველი წიგნი, 440 გვერდიანი ნაშრომი “არხეოლოგიური ექსპედიცია ლეჩხუმ-სვანეთში, რომლის წინასიტყვაობაში ე. თაყაიშვილი წერდა: “ავტორი წინამდებარე წიგნისა თავის ზნეობით მოვალეობათ რაცხს უგულითადესი მადლობა გამოუტყბადოს ბ-ნ ვიქტორ ნოზაძეს, რომელმაც თავისი უანგარო დახმარებით შესაძლებელი გახადა ამ წიგნის გამოცემა“ (რ. დაუშვილი, 2007, გვ. 170).

ყურნალი “ქართლოსი“, რომელიც ექვთიმე თაყაიშვილის წიგნს გამოეხმაურა აღნიშნავდა, რომ თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ოცი წლის თავზე გამოცემული “ეს შრომა ფასდაუდებელია“... (რ. დაუშვილი, 2007, გვ. 171-172).

1938 წლის ბოლოს გამოიცა ე. თაყაიშვილის მეორე წიგნი “არხეოლოგიური ექსპედიცია კოლა-ოლთისში და სოფელ ჩანგლში 1907 წელს. მესამე წიგნის გამოცემა მეორე მსოფლიო ომის დაწყების გამო ვეღარ მოხერხდა.

მეცნიერულ მუშაობასთან ერთად, მთელი ემიგრაციის მანძილზე, თითქმის 24 წლის განმავლობაში, ვინ მოთვლის რამდენი ენერგია, ნერვების დაძაბვა დასჭირდა ექვთიმე თაყაიშვილს ქართული განძეულის გადასარჩენად.

შვიდი წლის განმავლობაში იბრძოდა მის წინააღმდეგ სამეგრელოს უკანასკნელი მთავრის ნიკო დადიანის ქალიშვილი — გრაფ ალექსანდრე ობოლენსკის ქვრივი — სალომე ობოლენსკაია, რომელსაც ამბავი მიუტანეს, რომ საქართველოდან წამოღებულ განძეულობაში იყო ნიკო დადიანისეული ნივთებიც.

საქართველოს ეროვნული განძეულის ამბავი განმაურდა. მსოფლიოში ბევრ მდიდარ კოლექციონერს აღეძრა მისი დაპატრონების სურვილი. ნიუ-იორკის მუზეუმმა კარგად იცოდა მინანქრიანი ხატებისა და მედალიონების ფასი, რომლის ნაწილს იგი უკვე ფლობდა. მუზეუმმა იგი შეიძინა რევოლუციამდე.

ნიუ-იორკის მუზეუმის წარმომადგენელი ნოე ჟორდანიასთან მივიდა და პირდაპირ შესთავაზა მიეყიდათ მისთვის მინანქრების განძეულობა, რაშიც იგი მსხვილ თანხას არ დაიშურებდა: “ეს რომ ჩემს ყურამდე მოვიდა, — იგონებს

ექვთიმე, — მე განვუცხადე როგორც თავმჯდომარეს, ისე ნიუ-იორკის მუზეუმის დირექტორს, რომ გაყიდვაზე ლაპარაკი ყოველად შეუძლებელია (ა. სურგულაძე, 1977, გვ. 206).

ქართული განძეულობის შესაძენად ბრიტანეთის მუზეუმის დირექტორსაც აღძვრია სურვილი: ბრიტანეთის მუზეუმმა დაიწყო მოლაპარაკება მთავრობასთან, რომ ქსნის განძეულობიდან, რომელიც ჩემს მიერ იყო შეკრებილი და შეძენილი, ერთი რომელიმე საუკეთესო ნივთი დაგვეთმო მათთვის, და გვპირდებოდა ფასის გაღების გარდა, ჩვენი განძეულობა უფულოდ შეენახათ ბრიტანეთის მუზეუმში და მათი ალბომები გამოეცათ. მე უარი უთხარი, რადგან ეს ნივთები მუზეუმის კუთვნილებად იყო გამოცხადებული. ამრიგად, საკითხი ნივთების გაყიდვაზე თუ დათმობაზე, მოსპობილ იქნა (ა. სურგულაძე, 1977, გვ. 207).

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ე. თაყაიშვილი არა თუ გაყიდვაზე, არამედ ქართული ნივთების შეძენაზე იყო ორიენტირებული. ემიგრაციაში მყოფმა საქართველოს მთავრობამ შეიძინა 1908 წელს გურიის შემოქმედის მონასტრიდან გატაცებული და ამერიკაში გაყიდული ხატი, რომელიც ამერიკაში ჩვენი მთავრობის წარმომადგენელმა ვასო ღუმბაძემ აღმოაჩინა.

ე. თაყაიშვილის რჩევით, შეიძინეს გერმანიაში ცნობილმა მწერლებმა თამარ და აკაკი პაპაევებმა საქართველოდან გატაცებული ტრაპეზის ისტორიული ფარდაგი, რომელიც XVIII საუკუნის ნამუშევარი გახლდათ. ამასთან დაკავშირებით ექვთიმე თაყაიშვილი მათ წერდათ: “თქვენ მიერ ნაპოვნი სიონის ტრაპეზის ნაქარგი გადასაფარებელი ფრიად და ფრიად საყურადღებოა და მისი ხელიდან გაშობა შეუძლებელია. სურათი, რომელიც მასზე ნაქარგით გამოყვანილია, წარმოადგენს ე.წ. იესეს ნერგს (Leccebo depebo), რომლითგანაც მომდინარეობს ძველი აღთქმის მეფენი და წინასწარმეტყველნი და მათ შორის ღვთისმშობელიც (პ. ნაცვლიშვილი, 1999, გვ. 17). დღეს ეს ფარდაგი თბილისის ხელოვნების მუზეუმშია დაცული.

როგორც ცნობილია, 1945 წელს ქართული განძეულობა სამშობლოში დაბრუნდა. ამასთან დაკავშირებით საყურადღებოა ემიგრანტ ვალიკო ჩუბინიძის მოგონება: ლევილის ქართველობამ მას საქართველოში გამგზავრების (1945 წლის 5 აპრილი), წინ გაუმართა გამოსათხოვარი სადილი. ბ-ნი ექვთიმე ძალიან ღელავდა: “იქ შე ვიცი, დიდი პატივით მიძილებებ, მაგრამ ისიც ვიცი, რომ შე მათ მუღმივ “დამაშნი არესტში” ვეყოლები თავისუფლებას მოკლებული. მსხვერპლად ვეწირები ჩემს თავზედ აღებულ მოვალეობას, არასოდეს არ იფიქროთ, რომ მე თქვენ გღალატობთ! აკანკალებული ხელით თვალცრემლიანმა დალია ჩვენი სადღეგრძელო, დაგვლოცა და სასაფლაოზედ წავიდა, ყველას თანხლებით, მეუღლის ნინო პოლტორაძეკაიას საფლავზედ გამოსამშვიდობებლად.

საქართველოში წამოსვლის წინ, იგონებდა ვალიკო ჩუბინიძე, ბატონ ექვთიმეს მიუმართავს მთავრობის მეთაურისათვის: ნოე, მე იქ შენი ბრძანებით მივდივარ, იცოდე, მომაწერენ ბევრ რამეებს შენი და ეროვნული მთავრობის წინააღმდეგ თითქოს ჩემს თქმულს. იცოდე არ დაიჯერო. ამის ნიშნებს უკვე ვხედავ აქვე: მე ვიყავი და ვრჩები საქართველოს დამოუკიდებლობის ნიადაგზედ. იქაც და აქაც მუდამ გვერდშიდ ვუდები ეროვნულ მთავრობას, ვრჩები მისი ერთგული და ვიზიარებ საზღვარგარეთ მის მუშაობას, რადგან პირნათლად ასრულებთ დაძვრუძვებელი კრების დავალებას. შე შეხ იცი, რომ მათ მიერ

შეთხზულ სიცრუის გასაფანტავად ვტოვებ ანდერძის სახით ყოველივე ახსნა-განმარტებას და ჩემს შეხედულებას ჩვენი ქვეყნის დამპყრობლების შესახებ, რომელიც შეგიძლიათ და ნებას გაძღვეთ გამოაქვეყნოთ ჩემი გარდაცვალების შემდეგ ქართველი ხალხის საყურადღებოდ! (გ. შარაძე, 1993, გვ. 194).

ექვთიმე თაყაიშვილის წინასწარმეტყველება ახდა, რაზეც მეტყველებს საქ. კ. პ. ცენტრალური კომიტეტის მდივნის ამხ. მგელაძის სახელზე 1952 წლის 12 სექტემბრით დათარიღებული განცხადება: "... დიდი პატივით მიმიღეს და აღმადგინეს თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში პროფესორად და შემდეგ ამირჩიეს აკადემიის წევრად. მე განვაცხადე: მოხუცებულობის გამო ლექციების კითხვა არ შემიძლია-მეთქი. მათ მიპასუხეს: თქვენ იმდენი დამსახურება გაქვთ, რომ ლექციების კითხვა საჭირო არ არისო.

მე ასე პატივცემული ვიყავი ბოლშევიკური მთავრობისაგან მანამ, სანამ ძალაუფლება არ ჩაუვარდა ხელში რუხაძეს, რომელმაც მე მიმიღო უბრალო ემიგრანტად და მოინდომა ჩემი მოსპობა. ჯერ დააპატიმრა ჩემი ქალიშვილი ლიდა პოლტორაცკაია (მისი ცოლის ძმიშვილი), რომელიც იყო ჩემი მომვლელი და გვაქვს ერთი ბინა... ლიდას დაპატიმრება იყო ჩემს წინააღმდეგ.

ამასთანავე ხმა დაყარეს, რომ მე მაქვს სახლში პატიმრობა და ისე დააშინა მეცნიერები, რომ მათ შეწყვიტეს ჩემთან სიარული. ერთმა აკადემიკოსმა პირდაპირ გამომიცხადა: "ვერ მოვდივართ, ვინაიდან თქვენს სახლის პატიმრობა გაქვთო..." ჩემთან მუშაობდა ლია დოლაბერიძე, რომელიც მეხმარებოდა მეცნიერულ მუშაობაში. უცებ მანაც მიმატოვა. ეხლა გამოირკვა, რომ ის დაუბარებია რუხაძეს, "არ გაბედო მასთან მუშაობაო".

ამგვარად, რუხაძე ჩემი სამეცნიერო მუშაობის წინააღმდეგი გახდა. მისი შიშით მომხსნეს უნივერსიტეტის პროფესორობიდან და გამომიცხადეს წერილობით, რომ თხუთმეტი მარტიდან გადავდივარ საპენსიო ანგარიშზე. მას შემდეგ ხუთი თვე გავიდა და ვერაფერი პასუხი ვერ მივიღე ამ პენსიის განხორციელების შესახებ. ეხლა მე თქვენ გთხოვთ, გამოარკვიოთ ჩემი მდგომარეობა" (ი. მეგრელიძე, 1989, გვ. 337).

მოხუცს პასუხი არ მიუღია. ეს იყო საბჭოური რეჟიმის ჩვეული ხრიკი, ადამიანის მორალური განადგურებისა. აღნიშნული განცხადებიდან რამდენიმე თვის შემდეგ 1953 წლის 21 თებერვალს ექვთიმე თაყაიშვილი გარდაიცვალა.

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდიუმის, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტისა და ი. ჭავჭავაძის სახელობის ისტორიის ინსტიტუტის სახელობითი ნეკროლოგი გაზეთებში "კომუნისტა" და "ზარია ვოსტოკაში" გამოსვენების დღეს დაიბეჭდა, რათა ხალხს პატივი არ მიეგო დიდი მეცნიერისათვის. პანაშვიდზე მისულებს აფრთხილებდნენ, გასვენებაზე ნულარ წუხდებითო, ამიტომ სასაფლაოზე სულ ორმოცდარვა კაცი გაჰყვა. მეტიც, ნაბრძანები იყო, უნივერსიტეტთან არ შეაჩეროთო. კატაფალკის მძღოლმა ნ წუთი შეაჩერა მანქანა და მიზეზად მანქანის ძრავის დაზიანება დაასახელა. მიცვალებული ვაკის სასაფლაოზე დაიკრძალა. ნინო პოლტორაცკაიას ლევილიდან ჩამოსვენების შემდეგ, იგი დიდუბის პანთეონში გადმოსვენეს.

მიუხედავად ყოველივე ამისა, ექვთიმე თაყაიშვილი დარჩა ქართველი ერის ხსოვნაში, როგორც საქართველოს ისტორიის პირველი წყაროების შემკრები და დამცველი, მისი მეცნიერულად აღმწერი, გამშუქებელი და გაძოცვებული.

ამას ემატებოდა საზღვარგარეთ გატანილი ქართული სამუზეუმო განძეულობის დაცვა და არამც თუ დანაკლისით, არამედ შენამატითაც, რომლის სამშობლოში დაბრუნებით ექვთიმე თაყაიშვილი დარჩა ეროვნულ გმირად.

ექვთიმე თაყაიშვილი ჯერ კიდევ ამოუწურავი თემაა, ამიტომ იუნესკოს მიერ 2013 წლის ექვთიმე თაყაიშვილის წლად გამოცხადება ყველაზე დიდ-მნიშვნელოვანი მოვლენაა ქართველი ერის ცხოვრებაში, რამეთუ რჩეულობა მხოლოდ დიდი ტვირთია ჩვენში.

დამოწმებული ლიტერატურა

რ. დაუშვილი, 2007 - რ. დაუშვილი, ქართული ემიგრაცია 1921-1939 წლებში, თბ., 2007.

ი. მეგრელიძე, 1989 — ი. მეგრელიძე, ექვთიმე თაყაიშვილი “ცხოვრება და მოღვაწეობა“, თბ., 1989.

პ. ნაცვლიშვილი, 1999 — პ. ნაცვლიშვილი, “წერილები თამარ და აკაკი პაპაევებს, რვეული პირველი ექვთიმე თაყაიშვილი, თბ., 1999.

ა. სურგულაძე, 1977 — ა. სურგულაძე, ექვთიმე თაყაიშვილი, თბ., 1977.

გ. სულაძე, 2012 — გ. სულაძე, ქართული ანტისაბჭოთა ემიგრაცია და სპეცსამსახურები, თბ., 2012.

ქუთაისის სახელმწიფო ისტორიული მუზეუმი: 5 288/2, 5 290/17, 5 290/19, 331.

გ. შარაძე, 1993 — გ. შარაძე, უცხოეთის ცის ქვეშ, თბ., 1993.

MARIAM MARJANISHVILI

EKVTIME TAKAISHVILI - THE DEFENDER OF GEORGIAN NATIONAL CULTURE IN HOMELAND AND IN EMIGRATION

Ekvtime Takaishvili was a historian, a philologist and a researcher, the creator of Georgian historical, ethnographic society, one of the founders of Tbilisi University, the matchless supporter of national treasure and a genuine patriot.

Due to the occupation of independent Georgia by the Bolshevik Russia, Ekvtime emigrated in order to save Georgian museum and ecclesiastical treasure from Bolsheviks. For 24 years, Ekvtime Takaishvili faithfully protected Georgia's treasure, which was also sought after by some American and English museums. For seven years, he fought in court against Salome Obolenskaya, the daughter of Niko Dadiani, the last ruler of Georgia, who demanded back the possessions taken from her father's palace. Ekvtime's aim while in emigration was not only to look after the treasure, but to fill it with the Georgian exhibits found abroad. With the efforts of the decent patriot, in 1945, the treasure returned to Georgia.

Ekvtime Takaishvili was under home arrest and was morally suppressed by the Soviet government, but for Georgian people, he remains one of the most outstanding people in Georgian national history and culture, living and working both in his own country and abroad with great devotion.

To commemorate the noblest deeds of studying the Georgian culture, its creative enrichment, protection and care for future generations, UNESCO declared 2013 Ekvtime Takaishvili's year.